

Beweiding van Kwelders: handreikingen voor het beheer

Inleiding

Kwelders zijn van groot belang voor de biodiversiteit. De totale soortenrijkdom is misschien niet zo groot, mede als gevolg van het extreme milieu met zijn periodieke overstroming met zout zeewater. Enkele tientallen plantensoorten (bijv. Zeekraal, Zeeaster of Zulte, Lamsoor) en vooral een groot aantal ongewervelden komen alleen op kwelders voor en zijn voor hun voortbestaan geheel afhankelijk van kwelders. Daarnaast zijn er soorten die voor een deel van hun jaar- of levenscyclus van kwelders afhankelijk zijn, zoals bijv. de Brand- en Rotgans en vogelsoorten die er broeden, zoals Noordse stern en Kluut. Het totale kwelderareaal is geslonken, omdat er sneller ingepolderd werd, dan de kwelders van nature buitendijks aangroeiden. Op sommige plekken wordt via herstelmaatregelen gestreefd naar kwelderherstel, bijv. via ontpoldering of verkweldering van zomerpolders.

De Nederlandse kwelders zijn van groot belang; in het kader van Natura 2000; vormen ze een belangrijk habitat dat elders in Europa veel minder aanwezig is. Nederland heeft dan ook een opgave voor het behoud van de kwelders. Het beheerdoel is vergroten van de natuurlijkheid en de biodiversiteit. Een van de problemen hierbij is successie, naar vooral zeekweek. Er wordt nu beweide, en soms gemaaid, om te voorkomen dat de kwelders volgroeien met zeekweek.

Noard-Fryslân Bûtendyks

It Fryske Gea beheert verschillende gebieden in Friesland, waaronder Noard-Fryslân Bûtendyks langs de noordwestkust van Friesland. Dit is het grootste aanéngesloten kweldergebied in de Nederlandse Waddenzee en belangrijke schakel in de trekroute voor vogels. Het gebied is ca. 4200 ha groot en bestaat uit verschillende natuurtypes. In de SNL systematiek zijn dit: vochtig weidevogelgrasland, duin- en kwelderlandschap en zee en wad. Het gebied wordt

gepacht door 33 pachters, waarbij gebruik wordt gemaakt van kortdurende pacht, omdat er op deze manier meer controle op het onderhoud mogelijk is, en er minder kans is op achterstallig onderhoud.

Een recent verkwelderingsproject van It Fryske Gea is Bildtpôlen, een deel van Noard-Fryslân Bûtendyks. Hier is een golfbreker aangelegd om zo de omstandigheden voor de natuurlijke aanwas van kwelders te verbeteren. Kwelders strekken zich uit van ongeveer het niveau van gemiddeld hoogwater tot het gemiddelde van de hoogste waterstanden; in Noard-Fryslân Bûtendyks ongeveer tussen 1.0 m +NAP en zo'n 1.6-1.7 m boven NAP; polders liggen op 1.2 m +NAP. De zeespiegel stijgt en het maaiveld komt steeds lager te liggen.

Beweidingsonderzoek van de kwelders

Vanuit It Fryske Gea is in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen en met steun van het Waddenfonds een onderzoeksprogramma opgezet om te kijken welke effecten verschillende beweidingsregimes hebben op de flora en fauna van de kwelder in Noard-Fryslân Bûtendyks. Het effect van verschillende beheerregimes op de biodiversiteit van planten, insecten, vogels en kleine zoogdieren is bekeken. De proefvlakken van de beweidingsproef werden verdeeld in 16 vakken van elk 10 ha. Op deze vakken werd gevarieerd in begrazing met paarden (0,5 of 1 dier/ha) en runderen (0,5 of 1 dier/ha) en rotatiebeweiding (1 jaar wel, 1 jaar niet beweiden). De beweiding vond plaats vanaf 1 juni tot uiterlijk 15 oktober. De proef is in 2010 van start gegaan. De proef heeft tot nu toe vier jaar gelopen; de onderstaande resultaten zijn op basis van gegevensverwerking van de eerste drie jaar.

Vanaf januari 2014 is een eindrapport in brochurevorm beschikbaar op de website van It Fryske Gea (<http://www.itfryskegea.nl>).

Resultaten plantenonderzoek

Het bleek dat de hoogte van de vegetatie bij begrazing met paarden lager is. De 'patch' grootte, het structuurpatroon bij begrazing met paarden was groter, dus er ontstond 'een mozaïek met grotere tegels'. Bij runderen was de 'patch' grootte kleiner. Er is nog geen effect gemeten op de biodiversiteit.

Resultaten insectenonderzoek

Intensieve paardenbeweiding (1 paard/ha) is negatief voor alle soorten gewervelden, terwijl wisselbeweiding juist weer gunstig is voor veel insecten. Kortom, sommige groepen profiteren van beweiding, anderen niet.

Invloed van begrazing met schapen op ongewervelden

Op de kwelder alleen al leven 118 soorten insecten en spinnen. Veelal speciale soorten die aangepast zijn aan zoute omstandigheden: saliene soorten. Zij komen voor van de pionierzone via de lage kwelders en tot de midden kwelder, en waardplanten van veel soorten zijn bijvoorbeeld lamsoor, zeeweegbree en zeeaster. In dit onderzoek is begrazing met verschillende dichtheden schapen onderzocht.

Bij een begrazing met 10 schapen/ha ontstond er een korte homogene vegetatie met relatief weinig soorten, waarbij de helft van de soorten saliene soorten waren. Wanneer begraasd werd met 4 schapen/ha ontstond er een structuurrijk mozaïek, met veel soorten, maar relatief minder saliene soorten. Als er geen begrazing was, dan groeide er een homogene, lange vegetatie met veel soorten, maar ook weer relatief minder saliene soorten.

Een eerste conclusie is dat het belangrijk is om verschillende beheerregimes te hebben, zodat er verschillende waardplanten en verschillende microhabitats ontstaan. Heterogeniteit en ruimtelijke variatie zijn belangrijk.

Resultaten vogelonderzoek

Bij beweiding, vooral door paarden, is er een risico op vertrapping van nesten van weidevogels. Dit komt omdat paarden een actieve manier van grazen hebben, ze verspreiden zich over het hele gebied, lopen veel en grazen de vegetatie tot deze kort is. Runderen daarentegen blijven dicht bij een drinkplaats. Dit gegeven kan gebruikt worden om de beweiding te sturen.

Tureluur en scholekster hebben een voorkeur voor een nestplaats waarbij er ook veel variatie in de vegetatiestructuur is, dus bv hoge en lage vegetatie, dichte en open stukken. De aantallen scholeksters gaan achteruit. Hiervoor zijn een aantal redenen; er wordt veel grasland omgezet in maisland en er zijn tegenwoordig vaker zomerstormen in het broedseizoen. Dit resulteert ook in een afname van broedvogels in het algemeen op de kwelders. Een gevaar van het verkwelleren is het verlies aan broedvogels, met name de 'zoetere' soorten worden dan minder.

Over de relatie tussen begrazing en ganzen kan gezegd worden dat in het najaar de hoogste aantallen ganzen aangetroffen worden bij hoge veedichtheden, maar dat in het voorjaar de ganzen geen sterke voorkeur lieten zien voor een bepaald gebied.

Resultaten kleine zoogdieren

Muizen hebben voordeel bij extensieve beweiding. Bij de intensieve paardenbeweiding werden bij nauwelijks woelmuizen meer aangetroffen. Dit komt o.a. doordat er, op kleigronden, verdichting van de bodem optreedt door de begrazing.

Conclusies

Intensieve paardenbeweiding (1 paard/ha) heeft negatieve effecten op de meeste groepen, doordat er een lage structuurdiversiteit is, en een groot vertrappingseffect door de hoge activiteit van de paarden (veel lopen en veel grazen). De biodiversiteit is maximaal bij toepassing van een combinatie van verschillende beheerregimes, dit wil zeggen verschillende dichtheden vee met verschillende soorten grazers en ook delen onbeweid laten. Bij beweiding van kwelders is het belangrijk om te zorgen dat het vee ergens heen kan bij hoog water. Een ander aandachtspunt in het beheer van kwelders is het beheer door eventuele pachters op de kwelders. Wanneer pachters grotere eenheden pachten, wordt het aansturen van het beheer hier makkelijker; ook kunnen dan bepaalde stukken onbeweid worden gelaten. Het laten begrazen door paarden en runderen tegelijkertijd is niet aan te raden, het patroon dat ontstaat door de ene soort, wordt weer teniet gedaan door de andere soort.

Hoewel de genoemde conclusies over de invloed van beweiding op de biodiversiteit gebaseerd zijn op onderzoek op kwelders, kunnen ze van ook van betekenis zijn voor het natuurbeheer in ander landschappen.

Meer informatie

Deze veldwerkplaats heeft plaatsgevonden op 19 september 2013 in en nabij Kweldercentrum Noorderleece. De sprekers waren: Peter Esselink (PUCCIMAR) en Jan Jelle Jongsma (It Fryske Gea). Meer informatie is ook te vinden op de website van www.veldwerkplaatsen.nl en www.itfryskegea.nl.

Tekst en beeld: Petra Schmitz, Bosgroep Zuid Nederland

